

RADICALE RECHTVAARDIGHEID

Voor alle onbezongen helden overal ter wereld die zich
tegen onrechtvaardigheid verzetten en die positieve
verandering teweegbrengen, en voor Zwarte vrouwen in
het bijzonder.

Inhoud

Een noot over taal	9
Inleiding	11
Een ode aan radicaal zijn	25
Heldenverering in activisme	37
De perfecte eiser	55
Over het gebruiken van het gereedschap van de meester: procederen voor systeemverandering	69
Klimaatrechtvaardigheid	89
Vrijheid van meningsuiting, macht en bevrijding	107
Digitale rechten	127
Herstel	149
Afleidingen	169
Dankwoord	181
Noten	183

Een noot over taal

Het kan zijn dat je in dit boek woorden, zinnen en beschrijvingen tegenkomt die een beetje anders klinken dan wat je gewend bent. Als je bepaalde zinnen en woorden dagelijks hoort en leest, worden ze al snel gewoon en denk je vaak niet meer na over hun betekenis. Termen als ‘minderheden’, ‘etnische groepen’ of ‘kwetsbare gemeenschappen’ kunnen vertrouwd aanvoelen, maar toch moeten we ze kritisch bekijken.

Moet je iemand echt ‘kwetsbaar’ noemen of is hen onderworpen aan meerdere vormen van onderdrukking? Maakt iemand deel uit van een ‘minderheid’ (woordkeuze die een vaststaande eigenschap impliceert) of marginaliseert de maatschappij mensen met die identiteit (wat een systeem van onderdrukking benoemt)?

In dit boek heb ik steeds geprobeerd te bevragen wat de woorden die ik gebruik zeggen over de aanwezige machtsystemen, en wie wie onderwerpt aan welke vormen van onderdrukking. Het was soms lastig om hier een balans in te vinden, vooral wanneer er geen duidelijke consensus is over de meest passende terminologie. Ik heb soms moeilijke keuzes moeten maken en ik heb flink geworsteld met de beperkingen van taal en vertaling. Wat ik gemakkelijk kan uitdrukken

in de ene taal is niet altijd keurig te vertalen in een andere taal. Ik denk hier bijvoorbeeld aan het onderscheid tussen het sociale en medische model van validisme, dat in het Engels efficiënt wordt weergegeven door ‘disabled’ te gebruiken in plaats van ‘people with a disability’. Voor deze essays heb ik de richtlijnen van intersectioneel disability justice collectief Feminists Against Ableism gevolgd. Zij maken onderscheid tussen de term ‘aandoening’, die een medische diagnose aangeeft, ‘beperking’, wat aangeeft wat die diagnose in iemands dagelijks leven betekent, en ‘handicap’, wat weergeeft wat er gebeurt wanneer iemand met hun beperking participeert in een (validistische) maatschappij.

Een andere uitdaging is dat het niet altijd mogelijk is om vast te houden aan het voorschrift dat iedereen zich moet kunnen identificeren op de manier die hen verkiest, vooral wanneer er over samengestelde groepen mensen wordt gesproken. Termen als ‘inheemse volkeren’, ‘BIPOC’, ‘BPOC’ en ‘mensen van kleur’ zijn voortdurend – en terecht – onderwerp van discussie, maar hoe onvolmaakt sommige van deze formuleringen ook mogen zijn, ze zijn nog steeds te verkiezen boven termen die macht bevestigen, zoals ‘niet-wit’, die witheid centraal stelt.

In een aantal gevallen heb ik me moeten verzoenen met het gebruik van termen die ik niet geheel adequaat vond, omdat ik niet wilde dat een discours over woordkeuze in een essay overmatig af zou leiden van de inhoud. Verder zul je soms andere terminologie aantreffen dan ik persoonlijk zou hebben gekozen. Dit is voornamelijk het geval bij mijn verwijzingen naar en reflecties over het werk van anderen. De oplettende lezer kan dit afleiden uit de context en de eindnoten.

Ik zal ook – onvermijdelijk – fouten hebben gemaakt; ik ben nog steeds aan het leren, zoals ieder van ons.

Inleiding

'A room of one's own may be a necessity for writing prose, but so are reams of paper, a typewriter, and plenty of time. The actual requirements to produce the visual arts also help determine, along class lines, whose art is whose. In this day of inflated prices for material, who are our sculptors, our painters, our photographers? When we speak of a broadly based women's culture, we need to be aware of the effect of class and economic differences on the supplies available for producing art.'

– Audre Lorde¹

Toen ik op de lagere school zat had ik een oranje type-machine. Het feloranje plastic ding was een tweedehandsje dat ik had gekregen van een collega van mijn moeder. Ik weet niet meer of het een bepaald merk was, maar ik weet wel dat een paar letters rechts bovenaan altijd vastliepen als je ze in een bepaalde volgorde indrukte, en dat een toets linksonder af en toe helemaal vanzelf vast kwam te zitten. Ik besteedde eindeloos veel uren tussen school en etenstijd aan het typen van verhalen, gedichten, en hele romans. Ze liggen nog steeds

ergens in een doos, de afgelopen jaren kwam ik ze elke keer dat ik verhuisde tegen. Dit bracht altijd herinneringen naar boven aan de zon die door het raam van mijn kinderkamer scheen en al het plezier dat ik had, in mijn hoofd, in mijn eentje, typend op die typemachine.

Waar de typemachine is gebleven weet ik niet. Ik weet ook niet meer wanneer ik precies ben gestopt met schrijven. Ik denk dat-ie is verkocht op de rommelmarkt tijdens wat toen nog Koninginnedag heette en dat ik van het schrijven werd afgeleid door de gebruikelijke puberteitsdingen.

Ik ben opgegroeid in Amsterdam als dochter van een witte Nederlandse moeder en een Zwarte Malinese vader. Hoewel ik mijn jeugd doorbracht tussen Afrikaanse kunst – mijn ouders hadden samen een galerie – met zowel stampot als yassa als avondeten en met de Franse nationaliteit op mijn geboorteakte naast de Nederlandse (mijn opa vocht in de Tweede Wereldoorlog mee met de Franse koloniale bevrijdingstroepen), werd ik vooral omringd door Nederlandse witheid. Ik groeide op in een witte buurt, ging naar witte basisscholen en na de scheiding van mijn ouders, toen ik zes was, werden mijn zusje en ik opgevoed door onze witte moeder.

Behalve in situaties waarin een openlijk racistische gebeurtenis daar aanleiding toe gaf – iemand vroeg of ik geadopteerd was, waar ik nou echt vandaan kwam, of mijn huidskleur werd vergeleken met bruin of zwart voedsel (mensen zijn verrassend creatief op dit gebied) – spraken we thuis niet over racisme. Mijn moeder was zo iemand die in de jaren tachtig geloofde dat racisme vanzelf zou verdwijnen en tot wie blijkbaar het bewijs van het tegendeel niet was doorgedrongen. Op een gegeven moment, na een bijzonder frustrerend gesprek, kocht ik *So You Want to Talk about Race* van Ijeoma

Oluo voor haar en zei ik dat we deze gesprekken niet konden voeren totdat ze dat boek had gelezen. Dat heeft ze niet gedaan, dus we praten er nog steeds niet over.

Omdat witheid zichzelf altijd positioneert als de enige, universele maatstaf en ik door witheid werd omringd, stelde ik als kind niet al te veel vragen en hield ik me alleen bezig met de uitingen van racisme die zo rechtstreeks en agressief waren dat je ze niet kon negeren. Toen ik hier jaren later met een vriendin – ook een vrouw van kleur – over sprak, zei ze dat dit mogelijk een overlevingsmechanisme was geweest. Ik wil mezelf geen vrijbrief geven of het gedrag van mijn jongere zelf met terugwerkende kracht rationaliseren, maar als ik denk aan de impact die het zou hebben gehad om mijn huidige perspectief op mijn toenmalige thuis-, school- en werksituatie toe te passen, dan heeft die vriendin mogelijk een punt.

De realiteit is echter iets wat je als Zwarte vrouw² niet kunt negeren. Die luxe hebben wij niet. Lange tijd bestond mijn werkende leven uit een gespannen balans tussen verzet aan de ene kant en met de tanden op elkaar doorzetten aan de andere kant. Ik kon de hand die me voedde niet zomaar bijten. Aanvankelijk omdat ik de huur en mijn rechtenstudie nog moest bekostigen, en later omdat ik mijn studieschuld moest afbetalen. De ‘diversiteit’ van rechtenstudenten in Amsterdam vertaalde zich duidelijk niet naar het dagelijks leven op het advocatenkantoor waar ik werkte, en waar racisme, seksisme en de *misogynoir* die deze twee samenbrengt deel uitmaakten van de cultuur. Ik kreeg er te maken met een hoop goedbedoelende mensen die ‘geen kleur zagen’ en me vertelden dat ‘mijn Nederlands zo goed was’ en hoe ik ‘niet zo was als andere Zwarte mensen’.

Na vier jaar en twee maanden – ik heb ze geteld – verliet ik het advocatenkantoor om als mensenrechtenadvocaat voor een non-profitorganisatie te gaan werken. Ik verdedigde journalisten en bloggers over de hele wereld: in vijf jaar tijd in meer dan vijftig verschillende jurisdicties. De wereld van mensenrechten en maatschappelijke organisaties bleek echter niet veel beter te zijn dan die van de advocatuur. Hoewel de manifestaties van witte suprematiecultuur vaak beter verborgen bleven, waren ze niet minder gevaarlijk.

Het oprichten van mijn eigen organisatie loste dit niet op – sterker nog, de hoeveelheid geweld die ik in die context heb ervaren was een pijnlijke les die mijn ogen verder opende voor de hardnekkigheid en alomtegenwoordigheid van systemen van onderdrukking. Mijn gesprekken met andere Zwarte vrouwen en vrouwen van kleur door de jaren heen – en sinds ik me bezighoud met het oprichten van organisaties met andere vrouwelijke leiders – lieten me zien hoezeer onze ervaringen op elkaar lijken en hoe duidelijk er patronen zichtbaar zijn in de manier waarop de witte norm zich in het dagelijks leven manifesteert. Ondermijnd worden door een bestuur dat jou als directeur van een organisatie zou moeten steunen; racistische teamleden die proberen andere collega's tegen je op te zetten of je zelfs de deur uit willen werken van de organisatie die jij hebt opgezet; donoren die verwachten dat je niet alleen resultaten levert maar hen ook onderwijst in de inhoud van het werk dat je aan het verrichten bent; altijd gevraagd worden om die ene 'diverse' persoon in een panel te zijn – de lijst is eindeloos.

Binnen mijn werkzaamheden begonnen zich ook steeds duidelijker patronen af te tekenen. De organisatie die ik in 2017 oprichtte, het Digital Freedom Fund, richt zich op di-

gitale rechten (mensenrechten in de digitale context). Het duurde niet lang voordat ik merkte hoe vol met witte, cis hetero, niet-gehandicapte mannen de ruimtes waren waarin fel werd gedebatteerd over de toen opkomende AVG (Algemene verordening gegevensbescherming) en andere vraagstukken op het gebied van rechten en technologie. De beleidsmakers, de wetgevers, maar ook de activisten die de bureaucratie scherp moesten houden, waren geen afspiegeling van de rijke verscheidenheid aan identiteiten en ervaringen in onze samenleving. Moe van al het gepraat over ‘diversiteit en inclusie’ om me heen terwijl er geen actie werd ondernomen, besloot ik zelf aan de slag te gaan en een dekolonisatieproces voor het digitale rechtenveld te initiëren.

Dit werk, dat tot op de dag van vandaag doorgaat, richt zich op het aanpakken van de systemen die dit bleke en voornamelijk mannelijke ecosysteem in stand houden. Het leidde tot contact met organisaties, bewegingen en collectieven die strijden tegen racisme en voor sociale en economische rechtvaardigheid. Zij vertelden mijn collega’s en mij keer op keer hoe graag ze aan digitale rechten wilden werken, maar dat de ruimtes waarin hierover werd gediscussieerd voor hen ontoegankelijk waren, of dat het, als het wél lukte om binnen te komen, onmogelijk was te achterhalen hoe ze hier invloed konden uitoefenen.

De voornaamste activiteit van het Digital Freedom Fund was het financieel ondersteunen van rechtszaken over digitale rechten. Binnen dit werk werd het mij steeds duidelijker dat de manier waarop de traditionele advocatuur werkt niet in dienst staat van gemarginaliseerde gemeenschappen en groepen. Advocaten maken hun entree, nemen de regie over en voeren rechtszaken die de betrokken gemeenschappen niet